

Міністерство освіти і науки України
Харківський національний педагогічний університет
імені Г. С. Сковороди

ЛУЩИК Юлія Миколаївна

УДК 378:631 (410)

**ПРОФЕСІЙНА ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ АГРАРІЇВ
У ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ ВЕЛИКОЇ БРИТАНІЇ**

13.00.04 – теорія і методика професійної освіти

Автореферат

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук

Харків – 2018

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Харківському національному педагогічному університеті імені Г. С. Сковороди, Міністерство освіти і науки України.

Науковий керівник:

доктор педагогічних наук, професор
Костікова Ілона Іванівна,
Харківський національний педагогічний
університет імені Г. С. Сковороди,
завідувач кафедри теорії і практики
англійської мови.

Офіційні опоненти:

доктор педагогічних наук, професор
Нагаєв Віктор Михайлович,
Харківський національний аграрний
університет імені В. В. Докучаєва,
професор кафедри менеджменту і
адміністрування;

кандидат педагогічних наук, доцент
Ніколаєнко Юлія Олександрівна,
Полтавська державна аграрна академія,
доцент кафедри іноземних мов та
українознавства.

Захист відбудеться «11» жовтня 2018 року о 10.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 64.053.04 у Харківському національному педагогічному університеті імені Г.С. Сковороди за адресою: вул. Алчевських, 29, ауд. 216, м. Харків, 61002.

Із дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди за адресою: вул. Валентинівська, 2, ауд. № 215-В, м. Харків, 61168.

Автореферат розісланий «7» вересня 2018 року.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

Л. А. Штефан

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження обумовлюється сучасними напрямками співпраці України з Європейським союзом. В умовах інтеграційних процесів актуалізується потреба в модернізації вищої аграрної освіти, оскільки з'являються нові вимоги до професійної підготовки сучасних фахівців, що мають бути здатними вчасно й відповідно реагувати на виклики, які постають перед суспільством у галузі належного природокористування, управління природними ресурсами, землею, подолання та запобігання негативних наслідків сільськогосподарської діяльності, забезпечення населення безпечними продуктами харчування, покращення якості життя тощо.

Основні стратегічні напрями реформування аграрної освіти визначені в «Концепції реформування і розвитку аграрної освіти та науки» (2011 р.), «Єдиній комплексній стратегії та плані дій розвитку сільського господарства та сільських територій в Україні на 2015 – 2020 роки» (2015 р.). Покращення вітчизняної аграрної вищої освіти можливе шляхом упровадження в професійну підготовку педагогічно цінного досвіду провідних країн світу, що сприятиме наближенню якості вітчизняної підготовки майбутніх аграріїв до міжнародних стандартів.

На сучасному етапі одним із найпродуктивніших у Європі є аграрний сектор Великої Британії. Сільське господарство Великої Британії дає близько 2 % ВВП країни. Ріст сільськогосподарського виробництва складає в середньому 3 % на рік. Це найбільш суттєвий приріст серед країн з розвиненою економікою. Згадані досягнення британської аграрної галузі стали можливими завдяки ґрунтовній підготовці майбутніх аграріїв.

Питання реформування й модернізації вищої професійної освіти в Україні на основі досвіду Великої Британії знайшло відображення у працях О. Волошиної, Г. Воронки, І. Костікової, М. Лошилової, Ю. Ніколаєнко, С. Старовойт та ін. Вивчення тенденцій підготовки висококваліфікованих фахівців аграрного напрямку у Великій Британії також спонукає різноаспектні наукові пошуки. Зокрема питаннями аналізу підготовки фахівців для аграрної галузі займалися Н. Бідюк, І. Верствіська, К. Двояшкіна, Т. Іщенко, О. Канівець, О. Ключко, В. Нагаєв, А. Найдьонова, О. Пономаренко, І. Чучмій. У зарубіжній науці дослідження ключових питань щодо підготовки фахівців для аграрного сектору висвітлюються в працях Р. Кіні, М. Малдера, Е. Нілсон, І. Уоллас. Генеза вищої освіти Великої Британії піддавалася розгляду в роботах як зарубіжних (П. Браслей, К. де Сілва, Дж. Коллінз, Г. Перрі, Бр. Сеньор, Дж. Тирск, Дж. Томас, Дж. Холмвуд, А. Чізброу та ін.), так і вітчизняних дослідників (Н. Плаксина, А. Саргасян, О. Чертовських та ін.). Окремі особливості форм, методів, засобів навчання у вищій освіті загалом й аграрній зокрема аналізують Д. Блай, Дж. Гіббс, І. Девіз, С. Дей, П. Джарвіс, Д. Карлес, Д. Колб, Т. Лант, Р. Лебсір, А. Моклайн, Дж. Пікок, Дж. Парк, Л. Макманавей, Д. Петерс, Ф. Рейс, Х. Фрай. Сучасні підходи до навчально-виховного процесу підготовки майбутніх аграріїв в університетах Великої Британії висвітлюють К. Жанг, Дж. Локбей, Е. Нілсон, Е. Осбом, І. Уолес, Л. Фіпс та ін.

Актуальність і доцільність наукового вивчення зазначеної проблеми посилюються необхідністю подолання виявлених *суперечностей*, а саме:

- між усвідомленням пріоритетної цінності якісної професійної підготовки майбутніх аграріїв для сталого розвитку української держави та реальним станом аграрної освіти в Україні;
- між необхідністю спрямування вітчизняної професійної підготовки майбутніх аграріїв на інтеграцію, випереджальний розвиток, інноваційність, властиві британській професійній підготовці аграрних кадрів, та недостатнім поширенням в Україні сучасних світових тенденцій розвитку вищої аграрної освіти загалом та досвіду Великої Британії зокрема;
- між доцільністю творчого використання вітчизняними аграрними вишами напрацьованих британськими закладами вищої освіти ефективних підходів до підготовки аграріїв та недостатністю праць, що висвітлюють і адаптують досвід британських колег до вітчизняних реалій.

Отже, актуальність проблеми, її вагомість у контексті прогнозування й проектування напрямів модернізації й удосконалення вітчизняної аграрної освіти й підготовки якісних кадрів для означеної галузі, виявлені суперечності, відсутність окремого дослідження щодо узагальнення теорії і практики професійної підготовки майбутніх аграріїв у закладах вищої освіти Великої Британії зумовили вибір теми дослідження **«Професійна підготовка майбутніх аграріїв у вищих навчальних закладах Великої Британії»**.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Тема дисертації є складовою частиною комплексної програми науково-дослідної роботи кафедри початкової, дошкільної і професійної освіти Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди «Сучасні освітньо-виховні технології в підготовці вчителів» (0111U008876). Тему дисертаційного дослідження затверджено вченою радою Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди (протокол № 3 від 25 квітня 2017 р.).

Мета дослідження – проаналізувати теоретичні ідеї та узагальнити досвід професійної підготовки майбутніх аграріїв у вищих навчальних закладах (ВНЗ) Великої Британії з метою вдосконалення підготовки зазначених фахівців у закладах вищої освіти України.

Для досягнення мети дослідження визначено наступні **завдання**:

1. Висвітлити передумови та обґрунтувати етапи становлення й розвитку підготовки майбутніх аграріїв у Великій Британії (1964 – 2016 рр.).
2. З'ясувати термінологію, схарактеризувати принципи, зміст, мету, завдання, особливості та кваліфікаційні рівні професійної підготовки майбутніх аграріїв у Великій Британії.
3. Узагальнити форми, методи й засоби підготовки майбутніх аграріїв-бакалаврів у закладах вищої освіти Великої Британії.
4. Визначити напрями творчого використання британських педагогічно-цінних ідей та досвіду професійної підготовки майбутніх аграріїв в Україні.

Об'єкт дослідження – професійна підготовка майбутніх фахівців у Великій Британії.

Предмет дослідження – теорія і практика професійної підготовки майбутніх аграріїв у британських вищих навчальних закладах.

Методи дослідження. У процесі дослідження використано *загальнонаукові методи* (аналіз, синтез, порівняння, зіставлення, узагальнення) з метою вивчення педагогічної та методичної літератури, яка висвітлює досліджувану проблему; нормативно-правових документів, що регулюють функціонування системи професійної підготовки майбутніх аграріїв Великої Британії, а також упорядковують діяльність провайдерів вищої освіти щодо професійної підготовки фахівців аграрного профілю; матеріалів, які визначають організаційно-педагогічні засади й практичні вимоги до професійної підготовки майбутніх аграріїв, у тому числі особливості стандартів і кваліфікаційних рівнів аграрної освіти Великої Британії, і характеризують практику підготовки майбутніх аграріїв у вищих навчальних закладах країни; *конкретно-наукові методи*: ретроспективний та описово-аналітичний – для пошуку й обробки джерел, систематизації та представлення подій; генетичний – для визначення передумов становлення та обґрунтування етапів розвитку британської аграрної освіти (1964 – 2016 рр.); системно-структурний – з метою характеристики організаційно-педагогічних засад професійної підготовки фахівців аграрного профілю Великої Британії та окреслення напрямів їх втілення в освітній практиці України; *прогностичні методи*: для визначення напрямів творчого використання прогресивних ідей і педагогічно цінного досвіду Великої Британії в професійній підготовці майбутніх аграріїв України.

Хронологічні межі дослідження охоплюють період з 1964 по 2016 рр. *Нижня межа* пов'язана з тим, що у 1964 р. у Великій Британії був прийнятий «Закон про виробниче навчання» (Industrial Training Act) (1964 р.), який встановлював перелік професій та відповідні їм рівні професійної підготовки, у тому числі щодо підготовки аграріїв. *Верхня хронологічна межа* – 2016 р. визначається сучасними здобутками британської вищої освіти в галузі професійної підготовки майбутніх аграріїв, що спираються на оновлені «Вихідні положення академічних стандартів щодо сільського господарства, садівництва, лісівництва, наук про продовольство й харчування, наук про споживача» (2016 р.), де актуалізується диверсифікація сільськогосподарської підготовки й акцентується роль фахівця-аграрія у подоланні екологічних проблем, забезпечення населення продовольчими продуктами тощо.

Джерельна база дослідження включає:

- британські офіційні документи: матеріали Палати лордів: «Інновації в сільському господарстві Європейського союзу» (2011 р.); матеріали урядових комітетів з питань професійної освіти «Закон про виробниче навчання» (1964 р.); матеріали урядових комітетів з питань вищої аграрної освіти, а саме: «Високорівневі уміння для харчової промисловості» (2010 р.); «Перегляд забезпечення дисциплін сільськогосподарського циклу» (2007 р.); матеріали Урядового офісу з питань науки стосовно стратегічних напрямків розвитку аграрної галузі, а саме: «Майбутнє продовольства й фермерства: виклики та вибори заради глобального сталого розвитку» (2011 р.); «Міжурядова стратегія досліджень та інновацій у сфері продуктів харчування Сполученого королівства» (2011 р.); матеріали Департаменту з питань довкілля, продовольства й сільського

господарства, а саме: «Оцінка харчової безпеки Сполученого королівства: детальний аналіз» (2009 р.);

- матеріали: Академії вищої освіти Великої Британії, зокрема «Придатність до працевлаштування в галузі сільського господарства, лісівництва, аграрних наук, наук про продовольство та наук про споживача» (2006–2007 рр.); Агенції з контролю якості вищої освіти Великої Британії, а саме: «Вихідні положення академічних стандартів щодо сільського господарства, садівництва, лісівництва, наук про продовольство й харчування, наук про споживача» (2016 р.);

- провідні британські й міжнародні фахові періодичні видання, а також видання, пов'язані з аграрною освітою: «International Journal of Agricultural Education and Extension», «The Journal of Agricultural Education and Extension»;

- офіційні сайти британських університетів: Aberystwyth University, Bangor University, Harper Adams University, University of Herefordshire, University of Nottingham, University of Reading, Royal Agricultural University, Writtle University College;

- матеріали: фахових кваліфікаційних комітетів Великої Британії у галузі сільського господарства: City and Guilds, VETEC Nationals; фахової організації Великої Британії: «Лантра – галузева рада з питань умінь у сфері довкілля й сільського господарства», а саме: «Оцінка умінь у сфері навколишнього середовища та галузей, пов'язаних із землею в Сполученому королівстві. Оновлення. Весна 2014» (2014 р.); «Оцінка умінь для секторів сільського господарства, лісівництва, рибальства 2012» (2012 р.) тощо.

Наукова новизна і теоретичне значення дослідження полягають у тому, що:

- *уперше* у вітчизняній педагогічній науці здійснено аналіз теоретичних ідей і узагальнення досвіду професійної підготовки майбутніх аграріїв у закладах вищої освіти Великої Британії в широких хронологічних межах; *схарактеризовано* передумови становлення аграрної освіти Великої Британії; визначено й обґрунтовано два етапи розвитку професійної підготовки майбутніх аграріїв Великої Британії (перший етап – офіційне визнання багаторівневої професійної підготовки майбутніх аграріїв у Великій Британії (1964–1991 рр.); другий етап – диверсифікація професійної підготовки майбутніх аграріїв з урахуванням вимог сучасної освіти (1992 – 2016 рр.)); *розкрито* сутність понять: «вихідні положення академічних стандартів / предметний бенчмарк», «придатність до працевлаштування» у контексті підготовки бакалаврів – майбутніх аграріїв у Великій Британії; *схарактеризовано* зміст підготовки майбутніх аграріїв різних спеціальностей (у галузі сільського господарства, садівництва, лісівництва, наук про харчування й продовольство, наук про споживача); *визначено* напрями творчого використання педагогічно цінного досвіду Великої Британії у підготовці майбутніх аграріїв в умовах вищої аграрної освіти України на державному, регіональному, університетському напрямках;

- *уточнено* зміст понять «професійна підготовка», «аграрна освіта», «професійна підготовка аграріїв» у вищій освіті Великої Британії;

- *набуло подальшого розвитку* уявлення про особливості організації професійної підготовки майбутніх аграріїв Великої Британії (можливість здобувати вищу професійну освіту в коледжах подальшої освіти, монотехнічних галузевих закладах і на факультетах університетів) і кваліфікаційні рівні вищої аграрної освіти (що засвідчуються сертифікатами й дипломами вищої освіти, ступенями бакалавра як звичайними, так і з відзнакою); вивчення специфіки навчально-методичного інструментарію: форм (лекції, прес-конференції, вебінари, практичні заняття у лабораторіях і на виробництві, тьюторіали, семінари, що проводяться студентами), методів (демонстрації, навчання на реальних ситуаціях (кейсах), комп'ютерне моделювання, «перевернуте навчання»), засобів (мультимедійні, дистанційні системи MOODLE, PRS) професійної підготовки майбутніх аграріїв у вищих навчальних закладах Великої Британії.

- *у науково-педагогічний обіг в Україні введено* раніше маловідомі українським науковцям англomовні джерела (117 позицій): навчальні плани й програми Королівського сільськогосподарського університету, університету Харпер Адамс, університету Ноттінгема з підготовки бакалаврів в аграрній галузі; матеріали сучасних журналів з аграрної освіти: «International Journal of Agricultural Education and Extension» («Міжнародний журнал аграрної освіти»), «The Journal of Agricultural Education and Extension» («Журнал аграрної освіти»), які висвітлюють теоретичні й практичні питання аграрної освіти; фахових організацій «City and Guilds», «BTEC Nationals», «Лантра», що розширюють і доповнюють наукові дані з досліджуваної проблеми.

Практичне значення дослідження полягає в тому, що здійснений аналіз теоретичних ідей і узагальнення досвіду професійної підготовки майбутніх аграріїв у закладах вищої освіти Великої Британії репрезентує українським ученим-педагогам, викладачам можливість використовувати передові британські напрацювання в галузі підготовки фахівців-аграріїв з метою підвищення якості навчального процесу.

Матеріали дослідження *було впроваджено* в навчально-виховний процес Черкаського державного технологічного університету (довідка № 1621/01–12.02 від 04.10.2017 р.), Сумського національного аграрного університету (довідка № 2776 від 09.10.2017 р.), Уманського національного університету садівництва (довідка № 01–10/988 від 17.10.2017 р.), Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди (довідка № 01/10–977 від 16.11.2017 р.).

Виявлені тенденції, принципи й специфічні риси професійної підготовки фахівців для аграрної галузі у вищих навчальних закладах Великої Британії *можуть бути використані* в процесі модернізації вітчизняної вищої професійної аграрної освіти, зокрема, для розробки нормативних документів. Результати дослідження *можуть застосовуватися* при розробці й оновленні навчальних планів, програм із дисциплін «Сільське господарство», «Садівництво», «Лісівництво», «Науки про продукти харчування та харчові технології», «Науки про споживача» тощо, а також суміжних дисциплін і курсів у закладах вищої освіти України. Результати роботи можуть бути корисними для підготовки студентів до

проходження практики у Великій Британії, а також для участі в міжнародних грантах, стажуваннях, програмах обмінів студентів та викладачів вищих закладів аграрної освіти.

Матеріали дослідження також можуть бути доречними при проведенні сучасних досліджень з теорії та методики професійної освіти, як в Україні, так і за кордоном, а також у практичній роботі аграрних закладів вищої освіти, закладах підвищення кваліфікації та перепідготовки фахівців аграрного профілю.

Апробація результатів дослідження. Основні положення дослідження обговорювалися на засіданнях кафедри початкової, дошкільної, професійної освіти Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди (2015–2018 рр.), висвітлювалися на міжнародних науково-практичних конференціях, а саме: II Міжнародній науково-практичній конференції «Освітні інновації: філософія, психологія, педагогіка» (2015 р., м. Суми), III Міжнародній науково-практичній конференції «Актуальні питання сучасної педагогіки» (2015 р., м. Ужгород); Всеукраїнському науково-практичному вебінарі «Професійна комунікація: мова і культура» (2016 р., м. Житомир), V Міжнародних Челпанівських психолого-педагогічних читаннях (2016 р., м. Київ); III Міжнародній науково-практичній конференції «Освітні інновації: філософія, психологія, педагогіка» (2016 р., м. Суми); V Міжнародній науковій конференції «Наука третього тисячоліття» (2017 р., м. Моррісвілл, США); XII Міжнародній науковій конференції «Сучасні наукові знання» (24 листопада 2017 р., м. Моррісвілл, США).

Публікації. Основні положення дисертації висвітлено в 14 одноосібних публікаціях, серед яких 6 статей надруковано в провідних наукових фахових виданнях України, 1 стаття – в зарубіжному періодичному виданні (Чехія), 7 тез у матеріалах конференції.

Структура роботи. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків до розділів, загальних висновків, списку використаних джерел (283 найменування, з них 185 – англійською мовою), 14 додатків (на 23 сторінках). Загальний обсяг роботи 244 сторінки (192 сторінки – основний текст).

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **вступі** обґрунтовано вибір теми та її актуальність, визначено мету, завдання, об'єкт, предмет, методи дослідження, розкрито наукову новизну та практичне значення результатів дослідження, подано відомості про апробацію й упровадження отриманих результатів.

У першому розділі – **«Становлення й розвиток професійної підготовки майбутніх аграріїв у Великій Британії»** – з'ясовано передумови становлення аграрної освіти у Великій Британії, визначено етапи розвитку професійної підготовки майбутніх аграріїв у закладах вищої освіти Великої Британії.

При вивченні генези професійної підготовки майбутніх аграріїв у Великій Британії виокремлено передумови становлення системи підготовки майбутніх аграріїв у цій країні, що викликано об'єктивною історичною динамікою розвитку країни, зокрема, такі: подолання традиційних уявлень про недоцільність спеціальної освіти в галузі сільського господарства; розвиток науки й техніки; слабкий зв'язок традиційних британських університетів (Оксфорду й Кембриджу) з інтересами

бізнесу й виробництва; відкриття першого спеціалізованого Сільськогосподарського коледжу в Сайренсестері (1845 р.), а також інших закладів з аграрної підготовки, зокрема, у Бангорі (1888 р.), Редінгу (1894 р.), коледжу Харпер Адамс (1901 р.), у Ашбриджі (1928 р.), Даремі (1938 р.), Кардіфі (1945 р.), Отлі (1960 р.) тощо.

Ураховуючи прийняття важливих нормативно-правових документів щодо професійної освіти загалом, а також вищої аграрної освіти зокрема, переосмислення мети, завдань, змісту, освітніх моделей підготовки майбутніх аграріїв у закладах вищої освіти, науково обґрунтовано два етапи розвитку професійної підготовки майбутніх аграріїв у Великій Британії.

Перший етап – етап офіційного визнання багаторівневої професійної підготовки майбутніх аграріїв у Великій Британії (1964 – 1991 рр.). Прийнятий у 1964 р. «Закон про виробниче навчання» встановлював перелік професій та відповідні їм рівні професійної підготовки, запроваджував у подальшому створення Ради з підготовки сільськогосподарських кадрів. Зазначимо, що в цей період закріплюється бінарна система вищої освіти, де функціонують університетський та неуніверситетський сектори, у межах яких здійснюється професійна підготовка аграріїв. З'ясовано, що наступні законодавчі ініціативи (наприклад, «Доповідь Г. Пілкінгтона» (1966 р.), «Закон про освіту» та його редакції (1980 р., 1981 р., 1986 р.), Урядова законодавча пропозиція: «Вища освіта: приймаючи виклик» (1987 р.), «Закон про працевлаштування» (1989 р.) тощо) були спрямовані на перетворення аграрної освіти на більш доступний інструмент модернізації сільського господарства для збільшення продуктивності аграрного виробництва.

Зауважимо, що розвиток професійної підготовки фахівців для сільськогосподарської галузі на досліджуваному етапі обумовлювався автоматизацією аграрного виробництва. Метою професійної підготовки майбутніх аграріїв визначалося забезпечення кадрами виробництва індустріального типу в умовах конкуренції за світові ринки торгівлі і збуту з урахуванням технологій у галузі рослинництва й тваринництва, механізації, аналізу виробничих операцій та покращення бізнесових і маркетингових методів тощо (відповідно до поглядів Р. Белла, Т. Харріса та ін.).

Під завданнями професійної підготовки майбутніх аграріїв розумілося: набуття студентами знань із загальної сільськогосподарської освіти й спеціалізація в певному виді сільськогосподарської діяльності, наприклад, рослинництві, садівництві, молочному тваринництві, сільськогосподарському управлінні тощо; опанування знань, необхідних для керування складною технікою, управління роботою як малих сімейних ферм, так і різних відділів на великих фермах чи агропідприємствах (згідно з дослідженнями Р. Кінні, Г. Пілкінгтона, Дж. Томаса, Дж. Хадсона). Основним критерієм, за яким оцінювалась ефективність змісту професійної підготовки фахівця-аграрія була його здатність збільшувати продуктивність сільськогосподарського виробництва. У процесі підготовки акцентувалося на оволодінні майбутніми аграріями технічними досягненнями й науковими знаннями. Особистісному розвитку студентів приділялося замало уваги (за Р. Чемберсом).

Зазначимо, що у змісті професійної підготовки фахівців провідною освітньою моделлю вважалася парадигма викладання (teaching paradigm), для якої було характерне пасивне засвоєння студентами навчального матеріалу при домінуючій ролі педагога в навчальному процесі. Засадами підготовки майбутніх аграріїв виступали авторські концепції навчання (Дж. Біггс, Д. Вулф, Д. Колб, А. Мамфорд Ф. Мартон, Дж. Паск, П. Рамсден, П. Хані). Спільною була теза про те, що підходи або стилі навчання студентів обумовлюють ступінь їхньої зацікавленості предметом, активність при розв'язанні завдань, що й детермінує якість результатів підготовки.

Підготовка фахівців для аграрної галузі здійснювалася як у традиційних закладах (коледжі Харпер Адамс, Сіл Хейн, Королівському сільськогосподарському коледжі, коледжах Ноттінгему, Редінгу тощо), так і в новостворених (Еніскіленському сільськогосподарському коледжі (1967 р.), Коледжі Оутрідж (1973 р.)), у розширених і переформатованих з фермерських інститутів навчальних закладах (Коледжі Бруксбі Мелтон, Біктонському аграрному коледжі (1967 р.) тощо), а також у багатьох інших закладах, де запроваджувалися курси із сільського господарства, садівництва, агротехніки, молочного господарства, птахівництва тощо, які супроводжувалися практичною, здебільшого виробничою підготовкою майбутніх аграріїв, інтегрованою з теоретичним навчанням, у тому числі за формою підготовки «сендвіч» (запропонованою Г. Пілкінгтоном).

Викладачі сільськогосподарських навчальних закладів у першу чергу вважали необхідним закладати фундамент знань з окремих дисциплін, наприклад, з хімії, фізики, економіки, біології. Наприкінці досліджуваного періоду внаслідок поширення К. Спеддінгом теорії систем на галузь аграрного виробництва змінилися погляди на підготовку кадрів для цієї галузі: визнавалася доцільність вивчення біології вирощування тварин і рослин у взаємозв'язку із сільськогосподарськими виробничими системами, а також із економічними, соціальними та політичними системами, у яких функціонує сільське господарство.

На підставі викладеного вище було запропоновано узгодити присудження документів про отримання аграрної освіти й представлено наступний шаблон курсів очної професійної підготовки майбутніх аграріїв: курси для одержання звичайного національного диплому, вищого національного диплому, бакалаврського ступеня. Таким чином утверджувалася концепція багаторівневої професійної підготовки майбутніх аграріїв. Зауважимо, що напрацювання педагогів та вчених цього періоду реалізовувалися при підготовці майбутніх аграріїв у закладах вищої освіти на наступному етапі. Деякі проблеми цього етапу були пов'язані з надмірною прагматичною орієнтацією підготовки аграріїв на вузькі короткострокові потреби галузі, недооціненістю з боку громадськості важливості аграрної освіти для запобігання шкідливого впливу людини на довкілля, меншою престижністю аграрних ступенів порівняно з іншими напрямками професійної підготовки.

Другий етап – етап диверсифікації професійної підготовки майбутніх аграріїв з урахуванням вимог сучасної освіти (1992 р.–2016 р.). Як свідчить проведене дослідження, «Закон про подальшу та вищу освіту» 1992 р. скасував бінарну модель вищої освіти та її поділ на університетський і неуніверситетський сектори,

запровадивши унітарну модель, що урівнювало дипломи вищих професійних навчальних закладів із документами класичних університетів. Так, галузеві заклади: Королівський сільськогосподарський коледж і коледж Харпер Адамс – отримали статус університетів. Наступне підписання Великою Британією Болонської декларації (1999 р.) забезпечило адаптацію британської системи професійної підготовки аграріїв до європейського освітнього та наукового простору з використанням зарубіжного досвіду й одночасним збереженням національних особливостей.

Оновлення вищої професійної підготовки майбутніх аграріїв відбувається у контексті всієї системи вищої освіти в умовах розширення галузей аграрного виробництва й реалізується через розробку стандартів професійного навчання студентів у закладах вищої освіти і критеріїв їх підготовки («Вихідні положення (бенчмарк) академічних стандартів щодо сільського господарства, садівництва, лісівництва, наук про продовольство й харчування, наук про споживача» (2009 р., 2016 р.)); апробацію моделей мобільної й неперервної вищої освіти («Болонський процес у вищій освіті: сумісність рамок кваліфікацій вищої освіти в Англії, Уельсі та Північній Ірландії з Рамкою кваліфікацій вищої освіти Європейського союзу» (2011 р.)); прийняття нормативних документів щодо сприяння дослідженням, розвитку, передачі й обміну знаннями («Майбутнє продовольства й фермерства: виклики та вибори заради глобального сталого розвитку» (2011 р.)) тощо. Усе це актуалізувало потребу в диверсифікації бакалаврських програм підготовки фахівців для аграрного сектору, сприяло подоланню деяких труднощів попереднього етапу, підвищило статус професійної підготовки майбутніх аграріїв у вищих навчальних закладах, стимулювало збільшення кількості студентів у програмах з підготовки аграріїв.

Професійна підготовка майбутніх аграріїв на окресленому етапі відбувається у контексті сучасних теоретико-методологічних тенденцій, притаманних вищій освіті Великої Британії в цілому. Протягом означеного етапу набувають значення проблеми глобального впливу людини на біосферу (ідеї М. Вакернагеля, В. Різа) та її роль у забезпеченні людських потреб (ідеї Р. Констанца, Х. Дейлі та ін.), що посилює значення людської відповідальності за довкілля. Дослідник Р. Бауден характеризує це як зміну доктрини аграрної освіти. Науковець припускає, що домінуюча модель взаємодії людини й довкілля має здебільшого позитивістську позицію. В умовах посилення порівняно з попереднім етапом екологічних тенденцій в аграрній освіті теоретично обґрунтовується концепція підготовки аграріїв до роботи в умовах «сталого сільського господарства» («sustainable agriculture»), де підтримується стабільна та продуктивна рівновага з довкіллям із метою мінімізувати екологічні та фінансові ризики й не обмежувати вибір майбутньої сільськогосподарської практики (ідеї Дж. Інгрем, Н. Каррі).

Ключовими засадами підготовки майбутніх аграріїв виступають сформульовані авторські концепції навчання (Дж. Біггс, Д. Вулф, Д. Колб, А. Мамфорд, Ф. Мартон, Дж. Паск, П. Рамсен, П. Хані), які збагачуються новими переконаннями і доповнюються сучасними теоріями інших науковців. Так, професійна підготовка аграріїв переймає концепцію експериментального навчання

(experiential learning) (автор Д. Колб), ідеї про рефлексивну практику (reflective practice) (автори Д. Шен, С. Брукфілд), теорію конструктивного вирівнювання (constructive alignment) (автори Дж. Бігз, К. Танг), які узгоджують результати навчання, методи викладання й оцінювання. Нові ідеї знайшли втілення при укладанні «Вихідних положень (бенчмарка) академічних стандартів щодо сільського господарства, садівництва, лісівництва, наук про продовольство й харчування, наук про споживача».

На даному етапі мета вищої професійної аграрної підготовки значно розширюється й не обмежується, як у попередні роки, суто виробничими потребами галузі, а вбачається в розвитку всіх ресурсів, у тому числі й людських, у різноманітних сферах сільського господарства (надбання Е. Нілсон, Я. Уоллеса). Збільшується й діапазон завдань для досягнення мети, а саме: оволодіння значним комплексом знань, умінь і здібностей у сфері сільського господарства; розширення зв'язку між галуззю сільського господарства та іншими видами підприємницької діяльності; розвиток досягнень в науці та технологіях при вирішенні проблем екологічної безпеки, сталого розвитку, ощадливого користування природними сільськогосподарськими ресурсами тощо; інтелектуальний і моральний розвиток особистості. Уперше одним із завдань професійної підготовки фахівців для сільськогосподарської галузі стає розвиток екологічної свідомості й етичного мислення (праці Р. Пірса, С. Стерлінга).

Наразі в професійній підготовці майбутніх аграріїв у закладах вищої освіти Великої Британії провідною освітньою моделлю на протигагу раніше домінуючій парадигмі викладання (teaching paradigm) є парадигма учіння (learning paradigm). Вона характеризується відходом від пасивного засвоєння студентами навчального матеріалу до активного застосування ними ідей для розв'язання проблем сьогодення. Одним із критеріїв ефективності професійної підготовки фахівця-аграрія виступає здатність до самостійного навчання, особистісного розвитку.

Значне розширення галузей сучасного сільськогосподарського виробництва обумовлює розгалуження напрямів професійної підготовки, які охоплюють виробничий, переробний сектори, сферу доставки, продажу, харчування тощо. Отже, на досліджуваному етапі професійна підготовка спрямована на забезпечення кадрами потреб високотехнологічної й диверсифікованої аграрної галузі на засадах поєднання практичного й науково-дослідницького виробництва, сталого розвитку, екологічної й харчової безпеки, моральної відповідальності фахівця-аграрія за належне користування сільськогосподарськими ресурсами й наслідками виробничої діяльності.

Певні складнощі етапу, що вивчається, зумовлені надшвидкими інформаційно-технологічними змінами в аграрній галузі, які впливають на підготовку студентів-аграріїв, зростанням занепокоєності щодо впливу сільськогосподарської діяльності на природні ресурси, недостатньою увагою до відповідальності аграріїв за наслідки власної діяльності, необхідністю врахування ситуації невизначеності взаємин Британії з Євросоюзом.

У другому розділі – «Організаційно-педагогічні засади професійної підготовки майбутніх аграріїв у Великій Британії» – розкрито суть професійної

підготовки майбутніх аграріїв у закладах вищої освіти Великої Британії через визначення понять «професійна освіта», «професійна підготовка», «аграрна освіта», «професійна підготовка майбутніх аграріїв»; висвітлено принципи підготовки майбутніх аграріїв; значення концепцій про вихідні положення академічних стандартів / предметний бенчмарк, придатність до працевлаштування в контексті підготовки майбутніх аграріїв у Великій Британії; проаналізовано кваліфікаційні рівні й особливості організації підготовки майбутніх аграріїв у закладах вищої освіти Великої Британії.

Так, поняття *«професійна підготовка майбутніх аграріїв»* у вищих навчальних закладах дослідники визначають, як-от: процес опанування навчальних програм, що готують до праці та кар'єри у сільському господарстві, садівництві, механізації сільського господарства, агробізнесі й суміжних галузях (за Дж. У. Коллінзом та ін.); процес вивчення прикладних наук (зокрема біології, хімії, фізики тощо), садівництва, лісівництва, способів охорони довкілля й раціонального природокористування, природних ресурсів, виробництва сільськогосподарської продукції та її переробки, механізації, продажу, сфери послуг, а також вивчення економіки, маркетингу, принципів управління бізнесом і розвитку лідерства (за П. Петерсон та ін.); процес освітньої діяльності з метою розвитку людських ресурсів у всіх сферах сільського господарства на основі вивчення всіх частин сектору відновлюваних природних ресурсів, включно, наприклад, з лісовим господарством, рибним промислом, управлінням живою природою й землекористуванням (за Е. Нілсон, Я. Уоллесом); процес здобуття майбутніми фахівцями знань і високорівневих умінь, зорієнтованих на забезпечення функціонування диверсифікованого й технологічно розвиненого сільського господарства, яке розглядається як ланцюг виробництва товарів і послуг «від ферми до виделки» (from farm to fork) (за Радою з фінансування вищої освіти Англії). Пріоритетами в галузі вищої професійної підготовки майбутніх аграріїв у Великій Британії визначаються такі: безперервне навчання протягом життя; забезпечення працевлаштування; студенто-центроване навчання; наукові розвідки, впровадження інновацій, студентське лідерство тощо (за Дж. Аллістоном).

Наразі професійна підготовка майбутніх аграріїв спирається на низку сучасних принципів. Зокрема, принцип синтезу «практика, теорія та їх застосування» забезпечує конвергенцію процесу підготовки. Перший компонент цієї тріади передбачає знайомство з практикою управління сільськими територіями, ведення тваринництва й рослинництва; другий – оволодіння науковими, діловими й маркетинговими засадами, що є підґрунтям для практики, третій – застосування здобутих практичних і теоретичних знань для реальних ділових ситуацій при розв'язанні конкретних проблем (за Л. Арнольдом, Р. Рідманом). Фундаментальною для будь-якого ступеня в галузі сільського господарства є інтеграція природничих наук, фахових дисциплін, котрі зосереджуються на виробничих секторах, і тих, опанування яких сприяє задоволенню соціальних, економічних та екологічних потреб на засадах сталого розвитку (ідеї Д. Гіббона, Р. Ісона, П. Чекланда). Безперечно, у центрі уваги знаходиться особистість студента аграрної галузі (за переконаннями Дж. Претті, Р. Чемберса).

Аутентичні науково-педагогічні джерела свідчать, що мета й завдання сучасної підготовки майбутніх аграріїв узгоджуються з «Вихідними положеннями (бенчмарком) академічних стандартів щодо сільського господарства, садівництва, лісівництва, наук про продовольство й харчування, наук про споживача». Відповідно до концепції бенчмаркінгу (benchmarking), «вихідні положення предметів» (subject benchmark statements) утверджують вимоги про здобуття стандартів ступенів вищої аграрної освіти (розробки А. Костлі, Р. Мур-Колайер, Р. Нейлора). Таким чином, зміст професійної підготовки майбутніх аграріїв, маючи за основу «Вихідні положення», розуміється як опанування навчальних програм дисциплін, згрупованих згідно з напрямками, сутністю й обсягами визначених знань і умінь. «Вихідні положення» обґрунтовують розподіл програм на чотири основні групи: галузі виробництва на основі ґрунту (сільське господарство й садівництво); прикладні науки (аграрні науки, науки про продукти харчування, харчові технології і харчування); вивчення сільських територій і суміжних наук (науки про сільське довкілля й лісівництво); споживчі науки.

Орієнтація професійної підготовки майбутніх аграріїв на задоволення потреб роботодавців, ринку праці й професійну самореалізацію майбутніх фахівців пов'язана з концепцією «придатності до працевлаштування» («employability») (М. Йорк, П. Найт, Н. Мореленд), що характеризує сукупність знань, умінь, володіння підходами для вирішення виробничих ситуацій, а також здатність і бажання до неперервного вдосконалення й професійного розвитку. «Придатність до працевлаштування в галузі сільського господарства, лісівництва, сільськогосподарських наук, наук про продовольство й харчування та наук про споживача» висвітлює через знання, уміння й здатності комплекс компетентісних, кваліфікаційних характеристик студентів-аграріїв, що відповідає професійним потребам і вимогам роботодавців у відповідних секторах і забезпечує випускникам вищих аграрних навчальних закладів кар'єрні перспективи за обраною професією.

Проведене дослідження виявило сучасні особливості організації професійної підготовки майбутніх аграріїв. Так, рівні професійної підготовки майбутніх аграріїв визначаються відповідно до Рамки регульованих кваліфікацій (RQF) та Рамки кваліфікацій вищої освіти в Англії, Уельсі й Північній Ірландії (FHEQ). З'ясовано, що Рамка регульованих кваліфікацій (RQF) упорядковує загальноосвітні й професійно орієнтовані (виробничі) кваліфікації, а Рамка кваліфікацій вищої освіти (FHEQ) – академічно орієнтовані. Власне вищою освітою у Великій Британії визнано підготовку, яка відповідає IV – VIII рівням другої Рамки. Кваліфікації, здобуті в межах першої Рамки, можуть виступати підґрунтям для здобуття вищої освіти, для скорочення терміну підготовки.

У процесі аналізу вищої професійної підготовки майбутніх аграріїв встановлено, що така підготовка здійснюється в коледжах подальшої освіти, монотехнічних галузевих закладах (Королівський сільськогосподарський коледж, Університет Харпер Адамс, коледж Рітл) і на факультетах університетів (Аберистуїта, Ноттінгема, Абердина тощо) за різними формами навчання: з повним і частковим навчальним навантаженням, з чергуванням теоретичного навчання й стажування на виробництві (форма «сендвіч»). Кожний навчальний заклад має

право самостійно встановлювати вимоги до вступу, розробляти навчальний план підготовки фахівця. З'ясовано, що термін підготовки варіюється залежно від попереднього досвіду й освітнього провайдера й може тривати від трьох до чотирьох років, і завершується присудженням ступеня бакалавра (BSc (Hons)), що відповідає VI рівню Рамки кваліфікацій вищої освіти. У контексті вищої аграрної підготовки британськими освітніми закладами надаються як звичайні ступені бакалавра, так і ступені бакалавра з відзнакою (з поглибленим вивченням певних дисциплін), а також ступені бакалавра подвійної або змішаної спеціалізації. У випадку, якщо студент залишає навчання після виконання програми першого курсу, він має право на здобуття Сертифікату про вищу освіту (Certificate of Higher Education) (IV рівень Рамки кваліфікацій вищої освіти); після другого курсу – Диплом про вищу освіту (Diploma of Higher Education) (IV та V рівні Рамки кваліфікацій вищої освіти).

У третьому розділі – «Досвід професійної підготовки майбутніх аграріїв у вищих навчальних закладах Великої Британії» – висвітлено форми, методи, засоби професійної підготовки майбутніх-аграріїв різних спеціальностей (у галузі сільського господарства, садівництва, лісівництва, наук про харчування й продовольство, наук про споживача) у закладах вищої освіти Великої Британії; визначено напрями використання британського досвіду для удосконалення професійної підготовки майбутніх аграріїв у вітчизняних закладах вищої освіти.

Аналіз сучасного британського досвіду свідчить про те, що у відповідь на диверсифікацію сільськогосподарської галузі британські провайдери вищої аграрної освіти розробляють для майбутніх аграріїв навчальні програми, які найповніше охоплюють усі особливості агропромислового комплексу «від ферми до виделки» й мають перспективно випереджальний характер, знайомлячи студентів із інноваціями в цій і суміжних галузях, а також готують їх до подальшого самостійного створення й упровадження власних інноваційних розробок.

Серед британських програм підготовки майбутніх аграріїв на отримання ступеня бакалавра (досвід Королівського сільськогосподарського університету, університету Харпер Адамс, університету Ноттінгема тощо) є як цілком традиційні для аграрної галузі, наприклад, сільське господарство, тваринництво, рослинництво, аграрний менеджмент тощо, так і новітні, зокрема екологічне тваринництво чи землеробство, охорона довкілля, агротуризм, генетика й біотехнології, виробництво продуктів харчування й управління постачанням, управління сільськими територіями; а також програми, акцентовані на вивченні міжнародного бізнес-менеджменту в галузі продуктів харчування й агробізнесу, менеджменту глобальних екосистем тощо.

Практика підготовки майбутніх аграріїв Великої Британії свідчить, що заклади вищої освіти сприяють усебічному розвитку сільськогосподарських, ділових та практичних знань протягом періоду навчання, інтегруючи вивчення природничих (фізика, хімія, біологія), фахових (рослинництво, тваринництво, виготовлення кормів тощо) й суспільних (економіка, менеджмент, поведінка споживачів, екологічна етика) дисциплін. При цьому форми, методи, засоби підготовки аграріїв-бакалаврів варіюються в контексті академічної незалежності провайдерів вищої аграрної освіти відповідно до власних інтерпретацій освітніх

закладів з орієнтацією на наявні вимоги до очікуваних результатів навчання в межах кожного напрямку підготовки.

З огляду на це, мета підготовки досягається комплексним застосуванням новітніх різноманітних форм і методів викладання й навчання (лекції-дебати; лекції з мультимедійною презентацією; тьюторіали; семінари, які проводяться студентами; практичні заняття в лабораторіях і за їх межами; практична підготовка (стажування на виробництві, тривала (від 20 тижнів до 1 року) практика на підприємстві); кероване самонавчання; цільові дослідження або кейси) з акцентом на активних, інтерактивних і самостійних видах діяльності. Широком є різноаспектне застосування в навчальному процесі засобів інноваційних технологій: Інтернету, системи Moodle (модульне об'єктно-орієнтоване динамічне навчальне середовище) та системи PRS (цифрових систем оцінювання індивідуальних відповідей), «перевернутого навчання» тощо.

На основі проведеного аналізу досвіду вищої професійної підготовки майбутніх аграріїв Великої Британії визначено державний, регіональний і університетський напрями його використання в закладах вищої освіти України. На наш погляд, на державному напрямі варто скерувати зусилля на створення позитивного іміджу сільського господарства й освіти, підтримувати й розвивати автономію університетів у царині забезпечення змісту та якості аграрної освіти. Доцільним на регіональному напрямі бачиться посилення взаємодії закладів вищої професійної аграрної освіти із надання ними консультаційних послуг населенню, фермерам, представникам агробізнесу й місцевій владі. Наслідуючи британський приклад, саме аграрні університети можуть стати і творцями, і трансляторами новітніх знань, технологій, виробничого й управлінського досвіду в сільському господарстві й суміжних галузях.

Радимо на університетському напрямі активізувати діяльність із просвітницької й профорієнтаційної роботи щодо важливості ролі аграріїв у забезпеченні суспільства безпечними продуктами харчування, у розв'язанні проблем харчової й екологічної безпеки тощо. Рекомендуємо запровадження ребрендингу аграрної підготовки, пропонуючи освітні програми, попит на які виникає внаслідок диверсифікації сільськогосподарської зайнятості: у царині агротуризму, альтернативної енергетики, екологічного землеробства, споживчих наук тощо. На наш погляд, доречно звернутися до британського досвіду розробки й запровадження бенчмарку – «Вихідних положень академічних стандартів для аграрних наук і наук про продовольство»; необхідно редагування наявних і розробка нових моно- й міждисциплінарних модульних навчальних програм з урахуванням диверсифікації й технологізації галузі, вимог роботодавців. Варто розширити елективний компонент і залучати до розробки навчальних програм потенційних працедавців з метою мінімізації розбіжностей у теоретичній і практичній підготовці майбутніх аграріїв та зближення змісту навчання з реальними вимогами ринку праці.

Рекомендуємо українським закладам вищої аграрної освіти розгорнути, на зразок британських, заходи із розробки профілів «Придатності до працевлаштування» для висвітлення освітніх і кар'єрних перспектив у сільському

господарстві й суміжних галузях, започаткувати відкриття при аграрних університетах власних служб зайнятості. Уважаємо, що підготовку майбутніх аграріїв в Україні можна вдосконалити, більш широко запроваджуючи апробовані у Великій Британії прогресивні засоби забезпечення навчального процесу (Інтернет, електронні підручники, мультимедійні програми і презентації; системи MOODLE і PRS, зворотний зв'язок із студентами сучасними засобами комунікації, он-лайн екзаменування й оцінювання тощо), так само, як форми й методи навчання із застосуванням новітніх технологій (Інтернет-лекцій, веб-конференцій і вебінарів, «перевернутого навчання» тощо). Таким чином, пропонувані напрями впровадження досвіду Великої Британії в професійну підготовку вітчизняних аграріїв-бакалаврів сприятимуть формуванню необхідних компетенцій, розвитку у студентів активної життєвої позиції, набуттю установки на «освіту впродовж життя», професійній самоактуалізації майбутнього аграрія.

Проведене дослідження дозволило сформулювати загальні **висновки** відповідно до поставлених завдань:

1. Передумовами розвитку системи підготовки майбутніх аграріїв визначено об'єктивну історичну динаміку розвитку Великої Британії, слабкий зв'язок класичних університетів з потребами бізнесу, виробництва, сільського господарства, інтенсивний розвиток науки й техніки, що вимагало подолання застарілого погляду про недоцільність спеціальної освіти в аграрній галузі. Проаналізовано зміни у визначенні мети, завдань, освітніх моделей підготовки, і на цій основі виокремлено два етапи становлення й розвитку професійної підготовки аграріїв у Великій Британії. Перший етап – етап офіційного визнання багаторівневої професійної підготовки майбутніх аграріїв у Великій Британії (1964 – 1991 рр.); другий етап – етап диверсифікації професійної підготовки майбутніх аграріїв з урахуванням вимог сучасної освіти (1992 – 2016 рр.). Виявлено, що в досліджувані етапи відбулася переорієнтація мети й розширення завдань вищої професійної аграрної підготовки: від засвоєння вузькогалузевих знань для сільського господарства до опанування широкого спектру інтеграційних знань, умінь, здатності застосовувати їх як для вирішення проблем сучасної технологічно розвиненої й диверсифікованої галузі, так і для професійного зростання, особистісного розвитку; відбувся перехід від вузьких прагматично-орієнтованих завдань до інтегрованих, з урахуванням практичного виробничого аспекту з науковим; відбулася зміна моделей професійної підготовки аграріїв з «парадигми викладання» на «парадигму учіння».

2. Із урахуванням основних термінів дослідження з'ясовано, що в сучасних умовах професійна підготовка майбутніх аграріїв у вищих навчальних закладах Великої Британії розуміється як процес здобуття майбутніми фахівцями знань і високорівневих умінь для забезпечення функціонування циклу диверсифікованого й технологічно розвиненого виробництва агропродовольчої продукції «від ферми до виделки» (from farm to fork) і суміжних галузей та надання пов'язаних із цим послуг, враховуючи розвиток людських ресурсів. Установлено, що принципи, зміст, мета, завдання підготовки майбутніх аграріїв у вищих навчальних закладах Великої Британії узгоджуються з «Вихідними положеннями академічних стандартів»

(бенчмарком) відповідно до сутності й обсягів знань за чотирма основними напрямками: сільське господарство й садівництво; аграрні науки, науки про продукти харчування, харчові технології і харчування; науки про сільське довкілля й лісівництво; вивчення споживчих наук. Провайдери вищої аграрної освіти дотримуються прагматичного підходу, об'єднуючи традиційні природничі (фізика, хімія, біологія тощо) і фахові (рослинництво, тваринництво, виготовлення кормів тощо) дисципліни, котрі зосереджуються на виробничих аграрних секторах, разом із суспільними (наприклад, економіка, менеджмент, поведінка споживачів, екологічна етика тощо), опанування яких сприяє задоволенню соціальних, економічних та екологічних потреб, таким чином розширюючи межі сучасної підготовки майбутніх аграріїв.

Особливості організації підготовки майбутніх аграріїв на сучасному етапі полягають у можливості здобувати вищу професійну освіту в коледжах подальшої освіти, монотехнічних галузевих закладах і на факультетах університетів; а кваліфікаційні рівні вищої аграрної освіти засвідчуються сертифікатами вищої освіти (після першого року навчання) й дипломами вищої освіти (після другого року навчання); ступенями бакалавра (після третього або четвертого року навчання залежно від провайдера вищої аграрної освіти).

3. Практика професійної підготовки майбутніх аграріїв у закладах вищої освіти реалізується в різноманітних формах (індивідуальні й групові; під керівництвом викладача й самостійні; лекції; тьюторіали; семінари, практичні заняття в лабораторіях і на виробництві; відвідування виробничих, дослідницьких організацій, стажування на виробництві тощо), методах (інтернет-лекції, веб-конференції й вебінари, мультимедійні презентації, «перевернуте навчання») та засобах навчання (системи MOODLE і PRS, зворотний зв'язок із студентами новітніми засобами комунікації, он-лайн екзаменування й оцінювання тощо). Інтеграція природничих (фізика, хімія, біологія), фахових (рослинництво, тваринництво, виготовлення кормів тощо) й суспільних (економіка, менеджмент, поведінка споживачів, екологічна етика) дисциплін сприяє розвитку новітніх напрямів аграрної освіти (екологічне землеробство, агротуризм, біотехнології, менеджмент глобальних екосистем тощо).

4. На основі досвіду Великої Британії окреслено державний, регіональний і університетський напрями творчого використання провідних напрацювань для вищої професійної підготовки аграріїв України. Зокрема на державному напрямі доречно створювати позитивний імідж аграрної освіти, розвивати автономію аграрних університетів; на регіональному напрямі варто налагоджувати співробітництво закладів вищої аграрної освіти з представниками фермерства, агробізнесу, суміжних галузей для проведення практичної підготовки і забезпечення працевлаштування, радимо збільшувати обсяг консультаційних послуг, вирішувати питання місцевих територій і населення, харчової безпеки, екології, земле- й природокористування; на університетському напрямі доцільно розробляти нові й удосконалювати наявні програми підготовки фахівців на засадах узгодженості вимог і потреб усіх зацікавлених сторін, диверсифікації сільськогосподарської галузі й зайнятості населення; посилювати значення практичної складової навчання;

розширювати варіативність форм, методів, засобів і прийомів навчання й викладання з акцентом на активних, проблемних, проблемно-пошукових, самостійних видах діяльності тощо з творчим використанням новітніх технологій.

Перспективами подальших досліджень могли б стати: вивчення особливостей організації практик і стажувань у Великій Британії; аналіз змісту британських програм дистанційного навчання різного рівня; з'ясування специфіки підготовки магістрів аграрного профілю Великої Британії; вивчення регіональних особливостей підготовки майбутніх аграріїв в окремих частинах Великої Британії – Англії, Шотландії, Уельсі й Північній Ірландії тощо.

Основний зміст дисертації відображено в таких публікаціях:

Наукові праці, в яких опубліковані основні результати дисертації:

1. Лущик Ю. М. Започаткування вищої аграрної освіти у Великій Британії. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології: наук. журнал*. 2015. № 10 (54). С. 44–52.

2. Лущик Ю. М. Становлення аграрної освіти Великої Британії. *Гуманітарний вісник ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди»*. Тематичний випуск «Міжнародні Челпанівські психолого-педагогічні читання». Київ, 2016. Т. II (18), вип. 36, С. 335–344.

3. Лущик Ю. М. Підготовка майбутніх аграріїв у контексті професійної освіти Великої Британії. *Гуманітарний вісник ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди»*. Тематичний випуск «Проблеми емпіричних досліджень у психології». Київ, 2016. Вип. 13. С. 354–362.

4. Лущик Ю. М. Провідні компоненти професійної підготовки майбутніх аграріїв у ВНЗ Великої Британії. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології: наук. журнал*. 2017. № 3 (67). С. 274–284.

5. Лущик Ю. М. Застосування сучасних технологій у процесі підготовки майбутніх аграріїв у вищій освіті Великої Британії. *Педагогіка та психологія: зб. наук. праць ХНПУ імені Г. С. Сковороди*. 2017. Вип. 57. С. 236–247.

6. Лущик Ю. М. Удосконалення професійної підготовки майбутніх аграріїв в Україні на основі досвіду Великої Британії. *Гуманітарний вісник ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди»*. Тематичний випуск «Міжнародні Челпанівські психолого-педагогічні читання». Київ, 2017. Т. II (22), вип. 37 (3). С. 244–255.

7. Lushchyk Y. Training Future Agrarians: Specifics of Academic Programmes of Bachelor's Degrees in Great Britain. *Středoevropský věstník pro vědu a výzkum*. 2017. № 5 (41). P. 42–52.

Опубліковані праці апробаційного характеру:

8. Лущик Ю. М. Засади створення закладів аграрної освіти у Великій Британії. *Актуальні питання сучасної педагогіки: Матеріали III міжнар. наук.-практ. конф. (Херсон, 11–12 грудня 2015 р.)*. Херсон, 2015. С. 125–127.

9. Лущик Ю. М. Передумови виникнення аграрної освіти у Великій Британії. *Освітні інновації: філософія, психологія, педагогіка*: Матеріали II міжнар. наук.-практ. конф. (Суми, 3 грудня 2015 р.). Суми, 2015. С. 43–46.

10. Лущик Ю. М. Вимоги до комунікативних умінь майбутніх аграріїв у вищій школі Великої Британії. *Професійна комунікація: мова і культура*: Матеріали всеукр. наук.-практ. вебінару. (Житомир, 23 листопада 2016 р.). Житомир, 2016. С. 76–78.

11. Лущик Ю. М. Придатність до працевлаштування в контексті вищої аграрної освіти Великої Британії. *Освітні інновації: філософія, психологія, педагогіка*: Матеріали III міжнар. наук.-практ. конф. (Суми, 8 грудня 2016 р.). Суми, 2016. С. 51–54.

12. Lushchik Y. Training Future Agrarians in Great Britain. *Science of the Third Millennium: Proceedings of V International Scientific Conference*. (Morrisville, 29 April, 2017). Morrisville, 2017. P. 151–154.

13. Lushchik Y. Standards of Training Students in Great Britain (Higher Agricultural Education). *Modern Scientific Knowledge: Proceedings of XII International Scientific Conference*. (Morrisville, 24 November, 2017). Morrisville, 2017. P. 140–142.

14. Лущик Ю. М. Підготовка молоді до майбутнього фаху в контексті професійної аграрної освіти Великої Британії. *Освітні інновації: філософія, психологія, педагогіка*: Матеріали IV міжнар. наук.-практ. конф. (Суми, 7 грудня 2017 р.). Суми, 2017. С. 269–274.

Анотації

Лущик Ю. М. Професійна підготовка майбутніх аграріїв у вищих навчальних закладах Великої Британії. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук (доктора філософії) зі спеціальності 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти. – Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди МОН України. – Харків, 2018.

Дисертація присвячена дослідженню теорії і практики професійної підготовки майбутніх аграріїв у ВНЗ Великої Британії, що сприятиме виявленню й використанню педагогічно цінного досвіду в професійній підготовці означених фахівців у закладах вищої освіти України.

У роботі визначено етапи розвитку професійної підготовки майбутніх аграріїв; розкрито зміст понять «професійна підготовка», «бенчмарк», «придатність до працевлаштування»; схарактеризовано особливості організації вищої аграрної освіти, форми навчання (з повним і частковим навантаженням, чергуванням теоретичного навчання й стажування) і кваліфікаційні рівні (згідно з сертифікатами і дипломами вищої освіти; ступенем бакалавра); узагальнено сучасну практику підготовки аграріїв та визначено напрями використання британського досвіду в закладах вищої аграрної освіти України.

Ключові слова: професійна підготовка, вища аграрна освіта, майбутній аграрій, вищий навчальний заклад, Велика Британія, Україна.

Лушик Ю. Н. Профессиональная подготовка будущих аграриев в высших учебных заведениях Великобритании. – На правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата педагогических наук (доктора философии) по специальности 13.00.04 – теория и методика профессионального образования. – Харьковский национальный педагогический университет имени Г. С. Сковороды МОН Украины. – Харьков, 2018.

Диссертация посвящается исследованию теории и практики профессиональной подготовки будущих аграриев в вузах Великобритании, что будет способствовать выявлению и использованию педагогически ценного опыта в профессиональной подготовке указанных специалистов в заведениях высшего образования Украины.

В диссертации определены этапы развития профессиональной подготовки будущих аграриев; раскрыто содержание понятий «профессиональная подготовка», «бенчмарк», «пригодность к трудоустройству»; охарактеризованы особенности организации высшего аграрного образования, формы обучения (с полной и частичной нагрузкой, чередованием теоретического обучения и стажировки) и квалификационные уровни (согласно сертификатам и дипломам высшего образования, степени бакалавра); обобщена современная практика подготовки аграриев и определены направления использования британского опыта в заведениях высшего образования Украины.

Ключевые слова: профессиональная подготовка, высшее аграрное образование, будущий аграрий, высшее учебное заведение, Великобритания, Украина.

Lushchyk Y. M. Future Agrarians' Professional Training in Higher Education Institutions of Great Britain. – Manuscript.

Thesis for a candidate degree (PhD) in Pedagogical sciences, specialty 13.00.04 – theory and methodic of professional education. – H. S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogic University, MES of Ukraine. – Kharkiv, 2018.

The thesis is dedicated to the process of future agrarians' professional training in higher education institutions of Great Britain that would facilitate the use of educationally valuable experience in the future agrarians' training in higher education institutions in Ukraine.

The thesis investigated the essence of future agrarians' professional training in British higher education institutions and its development stages, the paper generalized the practice of bachelors' professional training in Agriculture, Horticulture, Forestry, Food, Nutrition and Consumer Sciences, identified the directions of creative use of pedagogically valuable British experience in future agrarians' training in Ukraine.

The research highlights two development stages of future agrarians' professional training in Great Britain: the first one is the approval of the state strategy of multilevel training of future agrarians (1964 – 1991); the second one is the diversification of future agrarians' training according to the trends of modern education (1992 – 2016).

The research of the essence and content of future agrarians' professional training of British providers of higher education becomes possible due to the definition of the main

concepts of the study: «agricultural education», «professional training of future agrarians in Great Britain»; description of the main trends of modern agricultural education taking into consideration the development of the agri-food sector of Great Britain, the skills that are intrinsic in the activities of agrarians.

The ideology of «sustainable agriculture» is the theoretical modern background of future agrarians' training. So, future agrarians' training intends to prepare them for working in conditions of sustainable agriculture, so that environmental and financial risks are minimised and the choice of future agricultural practices is not compromised. Agricultural education and future agrarians' training in Great Britain are considered as a functional system. It provides the planned activity that is directed at person's integrated intellectual and stimulating development in general and individual skills for work and employment. They are grounded on the complex system of knowledge in the field of agriculture «from farm to fork» and introduce modern approach of fundamental physical, biological, economic and sociological principles to sustainable production and land use, the needs of society for safe food of high quality.

The bachelor's degree courses of future agrarians' training are described under the following indicative headings: programs concerned with land-based industries (Agriculture and Horticulture); programs concerned with applied sciences (Agricultural Sciences; Food Science, Food Technology and Nutrition); programs concerned with the rural environments and sciences (Rural Environmental Sciences; Forestry); programs concerned with consumer sciences / studies. The courses are designed around the philosophy of «practice, principles and application». Many different formats for teaching and learning aid the development of subject-specific knowledge and abilities, and general skills of future agrarians.

The activities aimed at improving future agrarians' training in higher education institutions of Ukraine based on the experience of British high agricultural education providers should be focussed on state, regional and university directions. It is reasonable to create more positive image of agriculture and agricultural education at the state direction. Regionally it is useful to develop the cooperation of universities and local agribusiness. According to the university direction the documents such as «Subject Benchmark Statement: Agricultural and Food Sciences in Ukraine» and «Ukrainian Employability Profile: Agriculture and Related Branches» should be designed to cover the peculiarities of work in the agri-food sector and provide educational and career guidance. Universities should improve and design mono and interdisciplinary module-based programs; increase their elective and practical parts; optimize educational and methodical set of variability of forms, methods and means of teaching and learning increasing the proportion of active learning and application of innovative technologies in the process of future agrarians' training. The implementation of the formulated proposals will contribute to the effectiveness of future agrarians' training in Ukraine as it takes place in Great Britain.

Key words: professional training, higher agricultural education, future agrarian, higher education institution, Great Britain, Ukraine.

